

Burgerparticipatie in de stad(sorganisatie)

“Anders kijken” naar participatie

Paper ter voorbereiding van het Politicologenetmaal te Leuven

27-28 mei 2010

Karolien Dezeure

Vakgroep Bestuur en Beleid
Departement Handelswetenschappen en Bestuurskunde
Hogeschool Gent

- Work in progress -

“Deze bijdrage is gebaseerd op onderzoek uitgevoerd in het kader van het Steunpunt voor beleidsrelevant onderzoek - Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen (SBOV II - 2007-2011), gefinancierd door de Vlaamse overheid. De inhoud van deze bijdrage vermeldt de mening van de auteur(s) en niet deze van de Vlaamse overheid.”

Inleiding

In deze paper willen we ‘anders kijken’ naar stedelijke burgerparticipatie¹. We nemen jullie mee in het denkproces dat we zijn doorgemaakt om tot een eigen begripsafbakening van stedelijke burgerparticipatie te komen. Deze conceptuele oefening is vertrokken van de reeds verworven wetenschappelijke inzichten. Inspraak, burgerbetrokkenheid, participatie, co-productie of interactief beleid op lokaal niveau is immers een hot item in de wetenschappelijke Vlaamse en internationale literatuur. Op basis van een internationale literatuuranalyse (Dezeure et al. 2008; 2010) onderscheiden we drie fundamentele onderzoeksstromingen naar lokale participatie: normatieve, instrumentele en procesgerichte onderzoeken. Deze stromingen gaan onderzoeksmatig elk op een verschillende manier om met het begrip participatie. De normatieve onderzoeken benaderen participatie als een ideaaltype waar verschillende consequenties aan verbonden zijn voor de betrokken actoren. De focus van de instrumentele onderzoeksstroming ligt dan weer op de ingezette instrumenten om mensen bij het bestuur te betrekken daar waar de procesgerichte stroming vooral nagaat wat de randvoorwaarden zijn van participatieprocessen.

Ondanks hun sterk verschillende focus, hebben deze verscheiden onderzoeksstromingen al vast één zaak met elkaar gemeen: ze kijken telkens maar naar één bepaald deelaspect van het participatiebegrip. Weinig onderzoeken doen een poging om de reeds verworven inzichten uit de verschillende stromingen samen te brengen en zo tot een verdere ontwikkeling van het concept ‘participatie’ te komen. In deze paper trachten we daar iets aan te doen door met een andere bril naar ‘stedelijke participatie’ te kijken. We brengen de verschillende deelaspecten en theoretische inzichten samen om op die manier tot een vernieuwd concept te komen. We willen het concept ‘participatie in de stedelijke context’ meer hanteerbaar maken door middel van de ontwikkeling van het begrip ‘participatie-arrangement’; dit definiëren we als het geheel van organisatievormen, instrumenten en processen omtrent participatie, en daarmee verweven de verschillende posities en rollen van en verhoudingen tussen sleutelactoren (politici, ambtenaren en de georganiseerde/individuele burgers). Met de ontwikkeling van een concept hopen we bij te dragen tot een verdere theoretische uitdieping en verbreding van het participatiebegrip.

De paper is dan ook volgens de hierboven beschreven logica opgebouwd. In het eerste deel staan we stil bij de bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur. We vatten de grote lijnen van de onderzoeksstromingen omtrent burgerparticipatie samen. In het tweede deel geven we, op basis van de bevindingen uit het eerste deel van de paper, aan wat we ‘willen weten’ omtrent lokale participatie. Op basis daarvan gaan we in het derde deel na ‘hoe we naar participatie gaan kijken’. Het sleutelwoord daarbij is het concept ‘participatie-arrangement’. Bij wijze van uitleiding geven we de volgende onderzoeksstappen weer.

---

¹ Deze paper is een verkorte neerslag van een conceptuele denkoefening die in het kader van een doctoraatsonderzoek naar burgerparticipatie in Vlaamse steden wordt gemaakt. Voor een meer uitgebreide versie van de bevindingen, verwijzen we dan ook naar de reeds verschenen rapporten (zie referenties). Opmerkingen en aanvullingen worden met dank aanvaard.

1. Wat we weten: 'Stedelijke burgerparticipatie' in de literatuur

Binnen de bestuurskundige Vlaamse en internationale literatuur is er reeds heel wat over participatie op lokaal niveau verschenen. Op basis van de internationale literatuurstudie² delen we de onderzoeken in drie stromingen in: normatieve, instrumentele en procesgerichte onderzoeken. Daarnaast vindt in Vlaanderen ook actieonderzoek naar burgerparticipatie plaats dat erop is gericht in nauwe interactie met burgers, maatschappelijke organisaties, ambtenaren en bestuurders probleemoplossingen te genereren³. Dergelijke projecten zijn van groot belang bij de oplossingsgerichte vertaling van wetenschappelijke inzichten naar de specifieke lokale context, in het licht van lokale omstandigheden en lokale wensen en verlangens. Ze leveren echter geen systematisch inzicht en daarom laten we ze hier buiten beschouwing. In wat volgt zetten we de drie fundamentele stromingen op een rijtje aan de hand daarvan tot een eigen onderzoeksafbakening te komen.

1.1. Normatief onderzoek

Een eerste onderzoeksstroming omtrent burgerparticipatie is de verzameling van de 'normatieve' onderzoeken. In de normatieve literatuur wordt burgerparticipatie gezien als een ideaal, een nieuw model voor democratische verhoudingen⁴. Daaruit voortvloeiend wordt het concept 'lokale burgerparticipatie' dan ook dikwijls gekoppeld aan eerder normatieve theorieën en evoluties van het concept '(lokale) democratie'. Aan de verschillende types democratie worden ook verschillende verwachtingen naar de betrokken actoren gekoppeld (politici, ambtenaren en burgers). Achtereenvolgens bespreken we de evoluties omtrent het begrip 'democratie' en de rollen van sleutelactoren in participatieve processen.

1.1.1. Participatie en democratie

Generaties burgerparticipatie

Participatie sluit aan bij de ontwikkeling van democratisering. Het klassieke model van representatie steunde op specialisatie en arbeidsverdeling in de politieke sfeer. Via verkiezingen konden burgers vertegenwoordigers kiezen die in hun naam beleid ontwikkelden. Burgerbetrokkenheid en burgerschap verliepen dus volgens een electorale commandolijn (Dearlove 1973). Een sterk ontwikkeld partijstelsel en (gepolitiseerd/verzuimd) middenveld zorgden voor wisselstroom en verbanden tussen 'staat' en 'maatschappij'. Echter, dit model gaat niet meer op. Politieke partijen kalven af en ook het middenveld is niet meer wat het is geweest. Zowel politieke partijen als het middenveld kunnen niet meer worden gezien als legitieme vertegenwoordigers van de burger.

---

² Voor de literatuuranalyse is gebruik gemaakt van een 40-tal toonaangevende empirische (internationale) onderzoeken die zich specifiek richten op lokale burgerparticipatie. Voor een uitgebreid overzicht van de literatuur, zie het rapport Dezeure et al. (2008, 2010).

³ Zie de publicaties naar aanleiding van de acties van Tapis plein (burgerinitiatief), zie de opmaak van beleidsplannen onder begeleiding van experts (bijvoorbeeld opmaak beleidsplan vrije tijd in Ternat 2008-2013 onder leiding van Jim Baeten...), zie de acties van cultuur lokaal....

⁴ Een van de grondleggers van deze idee is Habermas: hij stelt in zijn werken de norm van een open en machtsvrije uitwisseling van argumenten van gelijkwaardige partijen die tot consensus leidt (De Jong 1997).

Sinds de jaren '60 spreekt men van 'inspraak' (de 'inspraakdemocratie', eerste generatie burgerparticipatie). Het belangrijkste kenmerk van die nieuwe vormen is dat ze niet uitgaan van burgers of van hun organisaties, maar dat ze worden geïnitieerd, georganiseerd en in sterke mate gestuurd door overheden. De bedoeling is om mensen inspraak te geven op plannen voorgesteld door de overheid.

De tweede generatie burgerparticipatie doet zijn intrede in de jaren negentig. Dit maal gaat het niet langer meer over advisering maar om "interactieve beleidsvorming". De idee die hier achter schuil gaat is die van een politiek stelsel waarin individu en overheid zonder 'go between' met elkaar zaken doen. Referenda, de oprichting van ombudsdiensten zijn getuigen van deze periode. Volgens Edelenbos en Monnikhof wordt door de introductie van interactieve beleidsvorming in de jaren negentig een proces van hybridisatie van de lokale democratie voortgezet.

Een aantal auteurs spreekt nu van een 'derde generatie burgerparticipatie' (Van der Heijden et. al. 2007). Deze derde generatie burgerparticipatie betreft het faciliteren van burgerinitiatieven door de overheid. Hier worden de rollen omgedraaid. Het initiatief ligt bij de burger en de overheid participeert. Het contact tussen burger en overheid is in deze derde generatie burgerparticipatie dan ook veel intensiever dan in de voorgaande generaties burgerparticipatie. Burgerparticipatie van de derde generatie heeft volgende kenmerken: burgers nemen zelf initiatief in het publieke domein. Dit initiatief is gericht op een collectief belang met meerwaarde voor de gemeenschap, past binnen de globale doelstellingen van de overheid en wordt gefaciliteerd door de overheid. Dergelijke vormen van burgerparticipatie veronderstellen een herdenken van de positie van de overheid en veronderstelt een politiek kader waarbinnen keuzes en belangen kunnen afgewogen worden. De derde generatie vervangt de voorgaande generaties niet maar vormt eerder een aanvulling.

Kalk en De Rynck (2003) hebben deze ontwikkelingen in de democratie gekoppeld aan het 'niveau van participatie'. Onderstaand schema vat dit samen.

Tabel 1: ontwikkelingsperspectieven lokale democratie

Vorm van democratie	Niveau van participatie
Representatieve democratie	Informereren
Inspraakdemocratie	Consulteren/adviseren/raadplegen
Interactieve democratie	Interactieve beleidsvorming/meebeslissen
Directe democratie	Zelfbeheer

Invulling van het participatiebegrip

In de normatieve literatuur gaat men ook in op de triggers om 'participatie' in te zetten. We kunnen grofweg twee perspectieven distilleren waarom lokale besturen de kaart van 'participatie' trekken: een instrumenteel en een democratisch perspectief. Een instrumenteel perspectief op participatie houdt in dat participatie als middel wordt ingezet om een beleidsdoel te bereiken. De motieven om te kiezen voor een instrumentele benadering zijn tweemaal: enerzijds geeft de lokale overheid aan de burgers de idee dat ze invloed hebben op het beleid.

Participatie wordt puur voor de vorm ingezet, maar feitelijk verwezenlijkt de gemeente haar eigen beleidswensen. Participatie wordt dan gezien als een instrument om draagvlak te verwerven (Hendriks & Tops 2001, Edelenbos en Monnikhof 1998). Daarnaast kan participatie worden ingezet om inhoudelijke input uit de samenleving te vergaren. Edelenbos (2000) noemt dit inhoudelijke verrijking van beleid door de inzet van participatie. Naast de instrumentele benadering kan er ook vanuit een democratische benadering naar participatie worden gekeken. Participatie wordt dan niet zozeer als middel opgevat maar als een doel op zich. Het behelst een intrinsieke waarde. Een lokaal bestuur zet bijvoorbeeld participatie in vanuit de idee dat de betrokkenheid van mensen een basisvoorwaarde is (Edelenbos en Klijn 2006)⁵. Onderstaande tabel vat deze perspectieven kort samen.

Tabel 2: Instrumenteel versus democratisch perspectief

Instrumenteel perspectief democratie als besluitvormingsmachine	Democratisch perspectief democratie als maatschappelijk ideaal
Inhoudelijke verrijking, draagvlak, invloed	Burgerbetrokkenheid, burger worden
Draagvlak	Legitimiteit
Participatie is dienstbaar aan beleid	Participatie als recht
Participatie krijgt vorm op maat van beleid	Participatie krijgt vorm op maat van burger

1.1.2. Rollen en verhoudingen van sleutelactoren

Aan deze verschillende vormen van democratie worden echter ook bepaalde verwachtingen en rollen van de betrokken actoren gekoppeld. In de literatuur omtrent burgerparticipatie is er een algemene consensus dat participatie ook andere verwachtingen creëert ten aanzien van de betrokken politieke en ambtelijke sleutelactoren. Er zijn al een aantal ideaaltypische rolomschrijvingen voor ambtenaren en politici gemaakt, maar tot nu blijkt hun rol in participatieve processen nog sterk onderbelicht te zijn⁶. In een aantal onderzoeken wordt gewezen op de sterk sturende rol van de ambtenaren in participatieve processen, maar empirisch is er nog weinig grond voor te vinden. De bestaande wetenschappelijke rolomschrijvingen zijn vooral ideaaltypisch en er is weinig concrete empirische onderbouw voor (de evolutie van) de rollen van politici en ambtenaren in participatieve processen⁷. We kunnen spreken van een 'black box' die nog moet worden geopend. Echter, ook aan de burgers worden bepaalde eisen en verwachtingen gesteld. Er zijn dan ook een aantal normatieve onderzoeken naar de relatie tussen participatie en burgerschapsstijlen.

⁵ Hendriks en Tops (2001) noemen dit de heroïsch-interactionistische benadering: de nadruk ligt op de potentie van interactieve beleidsvorming om 'waardevolle' democratische interactie en participatie te genereren, om emancipatie te bevorderen, om mensen ongedwongen en op humane wijze met elkaar en de publieke zaak in verband te brengen.

⁶ Zie onderzoek van De Graaf (2009) en Lowndes et al. (2001). Het onderzoek van Van der Arend (2009) naar procesmanagers is een uitzondering op deze regel.

⁷ Er zijn uiteraard wel al meer empirische onderzoeken naar rolomschrijvingen maar specifiek over de reële rol van politici en ambtenaren in participatieve processen is er weinig gekend.

Als er dan al aandacht is voor rollen, wordt er weinig differentiatie binnen een bepaalde rol gemaakt; nochtans nemen politici in de gemeenteraad of zij met een uitvoerend mandaat een verschillende rol op in participatieve processen (De Rynck & Dezeure 2009; Dezeure & De Rynck 2010). Hetzelfde geldt voor ambtenaren; er zit een verschil tussen de back office ambtenaren en de zogenaamde front office ambtenaren.

Onderstaand schema vat de doorgenomen literatuur omtrent rollen samen. Er is algemene consensus dat participatie leidt tot rolverandering van sleutelactoren. Er zijn algemene richtlijnen over wat die rolwijziging dan ook kan zijn. Echter, het blijven vooral typologieën die weinig empirische grondslag vinden.

	Ambtenaren	Politici	Burgers
Participatie leidt tot rolwijziging	Loyaliteit aan wie? Bestuur of burgers ↓ Rolcrisis	Primaat van de politiek? ↓ Rolcrisis	Actief burgerschap ↓ Rolwijziging
Mogelijke rolinvulling	Rolinvulling afhankelijk van (1) individuele capaciteiten en (2) omgeving	Rolinvulling kan zijn (1) instellen van randvoorwaarden, (2) deelname tijdens proces en (3) wijze van omgaan met resultaten	Opvattingen over burgers: (1) (neo-)republikeins, (2) communitaristisch en (3) liberaal / Bedreigd, berustend en bedrijvig
Empirische onderbouw?	-	-	Motivaction (2001)
Auteurs (normatief)	Edelenbos (2009), Monnikhof (1998)	Klijn en Koppenjan (2001), Edwards, Sorensen (2003), Pröpper en Steenbeek (1999)	Tonkens (2008), Van Gunsteren (1992), Van den Brink (2003)

Naast het feit dat er weinig aandacht is voor de rollen as such, is er ook nog weinig informatie met betrekking tot de wisselwerking tussen de verschillende actoren in zulke processen. Vandaar dat het nuttig en relevant is om de rollen in hun onderlinge verhoudingen verder uit te spitten.

1.2. Instrumenteel onderzoek

Een tweede onderzoeksstroming bestaat uit – wat wij noemen – instrumentele onderzoeken. In dit type onderzoeken ligt de nadruk op de mogelijke ‘instrumenten en methodes’ die de lokale overheden kunnen inzetten. Lokale overheden ontwikkelen heel wat initiatieven om hun inwoners bij het beleid te betrekken. Heel wat Vlaamse en internationale onderzoeken gaan dan ook na welke methodes en instrumenten worden gebruikt (methodes en instrumenten) en hoe het staat met de afspiegeling en de representativiteit van het participerende deel van de stedelingen.

1.2.1. Diverse instrumenten op een ladder

Digitale debatten, publieke hoorzittingen, tentoonstellingen, burgerpanels, deliberative polling, dynamic mindmapping, elektronische consultatie, enquêtes, focusgroepen, burgerjury...(Koning Boudewijnstichting 2001, Loyens & Van de Walle 2006). Er bestaat een zeer grote diversiteit aan participatieve methoden die kunnen worden ingezet door de overheid. Ze verschillen onder andere in doel, procedure en participatiegraad (Van Asselt et al., Van de Kerkhof, 2004). Als we de onderzoeken naar instrumenten analyseren, vallen ons een aantal zaken op. Eerst en vooral probeert men in heel wat onderzoeken de 'invloed die de instrumenten hebben' te onderscheiden aan de hand van een participatieladder (Arnstein 1969)⁸. Ten tweede heeft men zowel aandacht voor zowel geïnstitutionaliseerde (in de zin van opgenomen in de wetgeving zoals hoorzittingen, referenda) als niet-geïnstitutionaliseerde instrumenten (contactopname met een politicus, betoging, fora...) (Reynaert en Verlet 2004). Ten derde hebben de meeste onderzoeken zowel betrekking op de instrumenten ingezet door het stadsbestuur als op instrumenten gebruikt door burgers ('politieke participatie' volgens de definitie van Denters). Er is echter niet zoveel aandacht voor andere actoren (private organisaties, stedelijke vzw's...) die ook instrumenten op het participatieterrein gaan inzetten. Ten vierde zijn de onderzoeken meestal 'zeer ad hoc' opgesteld waardoor zelden de evoluties die instrumenten ondergaan in rekening worden gebracht. Tot slot worden de verschillende participatie-instrumenten meestal 'afzonderlijk' onderzocht. Nochtans worden in een participatieproces dikwijls een amalgaam aan instrumenten ingezet (brochures en een hoorzitting en een tentoonstelling en een stadsdebat...).

1.2.2. Representativiteit van de instrumenten

Het instrumenteel onderzoek gaat ook dikwijls na in welke mate de instrumenten 'representatief' zijn. De representativiteit wordt hoofdzakelijk gemeten aan de hand van de aanwezigheid van burgers bij een bepaalde 'politieke' participatiemethode (bijvoorbeeld een hoorzitting). Stedelijke participatie is op te delen in politieke en civiele participatie. Bij politieke participatie gaat het om de deelname van stedelingen aan het politiek-bestuurlijke collectieve besluitvormingsproces van de stedelijke overheid. Daar stellen we vast dat vooral de hoogopgeleide, welgestelde blanke man aanwezig is. Deze selectiviteit lijkt echter weg te vallen wanneer ook de lokale civiele participatie wordt gemeten (Dekker 2006). Civiele participatie omvat activiteiten die stedelingen, alleen of samen met anderen, op eigen initiatief ondernemen (zonder een beroep te doen op de overheid) (Denters 2005). (Bijvoorbeeld; opruimacties voor de deur, organiseren van kinderopvang in de straat, bewonersacties...). Uit onderzoek blijkt dat de meeste persoonskenmerken geen invloed hebben op het al dan niet participeren. Vrouw of man, hoog of laag opgeleid, werkloos of niet, blank of zwart, het maakt allemaal niet uit. Het is een interessante vaststelling dat in het brede kader van activiteiten veel mensen actief blijken te zijn. Deze zienswijze schept alvast mogelijkheden om anders naar het

---

⁸ Op de participatieladder is heel wat kritiek gekomen. Eerst en vooral veronderstelt de ladder een ideale vorm van participatie, waarin iedereen deelneemt en een 'community' als homogeen wordt behandeld. Men negeert eigenlijk het feit dat participatie 'will ebb and flow', afhankelijk van onder andere de fase in het beleidsproces. Doorheen een participatieproces kan men de verschillende tredes op- en afklimmen. Daarnaast veronderstelt de ladder dat er gestreefd moet worden naar de bovenste trede. Echter, soms is het geven van informatie in een bepaalde beleidscontext al voldoende (Guijt & Shah 1998). Ten derde worden de instrumenten zeer statisch ingevuld. Een hoorzitting kan evengoed (bewust of onbewust) verder gaan dan louter het informeren van het publiek.

participatieveld te kijken. Immers, civiele en politieke participatie in stedelijke context worden zelden samen in beeld gebracht.

1.3. Procesonderzoek

De laatste jaren bestaat er in de wereld van bestuur en management veel aandacht voor de procesmatige aspecten van participatietrajecten (De Bruijn et al 1998). In de literatuur is er reeds consensus dat een projectbenadering meestal geen antwoord vormt op een complexe beleidsproblematiek en dito parcours met vele betrokken actoren in het veld. Wanneer we participatie dan ook gaan onderzoeken, is het alleszins van belang om ook de proceskant van naderbij te bekijken. In de literatuur kunnen we een drietal discussies omtrent de proceskant van participatie onderscheiden.

Eerst en vooral met betrekking tot het expliciteren van het procesdesign. Enerzijds stellen auteurs dat het procesdesign belangrijk is voor het succes van het interactieproces maar geen voldoende noch noodzakelijke voorwaarde is (Cornips 2008, Edelenbos 2001). Anderzijds pleiten de Bruijn et al. (2001) dan weer voor het expliciteren van de procesafspraken. Dit betekent dat de ruimte waarbinnen de procesmanager zich beweegt duidelijk moet zijn: wie deelneemt aan het proces, wie vertegenwoordigers zijn, wat het mandaat van de vertegenwoordigers is, welke beslisregels gelden en binnen welke (inhoudelijke en financiële) randvoorwaarden het proces zal verlopen. Overleg zonder een doordacht procesontwerp gaat ten koste van de transparantie en integriteit van het proces. Partijen weten niet wat de status van een proces is, doorzien niet hoe hun inbreng doorwerkt in het eindresultaat, kunnen de indruk hebben dat andere partijen meer invloed hebben, etc. Volgens Pröpper en Steenbeek (2001) is het succes van interactieve processen dikwijls afhankelijk van de mate waarin rollen, posities en bevoegdheden zijn geëxpliciteerd.

Ten tweede is er een tegenstelling tussen de vraag van lokale besturen om blauwdrukken van succesvolle processen versus de wetenschappelijke idee dat er geen blauwdruk voor lokale besturen om 'succesvolle participatietrajecten' op te zetten. Abelson (2006) stelt dat verschillende types van participatie moeten gebruikt worden - afhankelijk van het type issue, de aard van de besluitvorming, en de deelnemers. Complexe situaties vragen intensieve processen, en die processen moeten 'op maat' worden uitgewerkt. Dergelijke processen op maat vragen heel wat inspanningen, van zowel de initiator als de deelnemers. De afstemming van het inspraakproces op het reguliere beleidsproces is cruciaal. Partners + Pröpper geven aan dat een goede procesmatige aansluiting de doorwerking van inspraakreacties bevordert. Afstemming van het procesdesign op de beleidssituatie zorgt voor grotere tevredenheid over het resultaat van het consultatieproces, bevordert betrokkenheid en draagvlak voor het ontwerpbesluit (Partners + Pröpper, 2008).

Ten derde is er discussie omtrent de instituties die het individuele handelen van de sleutelactoren beïnvloedt. Het gedrag van lokale politici, ambtenaren en burgers, hun voorkeuren en hun keuzes worden in belangrijke mate gevormd door de institutionele factoren (spelregels). Deze inkadering van individueel handelen is niet alleen beperkend ('constraining') maar biedt ook mogelijkheden ('enabling'). Participatieprocessen zijn dus zeer contextspecifiek. Daarenboven duidt het begrip op een zekere duurzaamheid van gedragspatronen. Er is geen sprake van dat instituties zich continu en flexibel aanpassen bij

ontwikkelingen in de omgeving. In een institutioneel perspectief staat de traagheid op de voorgrond. Indien er wel instituties zouden wijzigen, dan zijn ze ook nog eens gevormd door de bestaande gegroeide institutionele cultuur ('padafhankelijkheid').

1.4. Samenvatting

De onderzoeksstromingen geven ons alleszins een aantal leidraden om zelf aan de slag te gaan.

Het normatief onderzoek toont aan dat lokale participatie verbonden is met bepaalde democratie-opvattingen. Deze democratie-opvattingen bepalen grotendeels ook vanuit welk perspectief lokale besturen participatie gaat opzetten (instrumenteel versus democratisch). Participatie impliceert verder een rolwijziging van de betrokken sleutelactoren. Het instrumenteel onderzoek toont aan dat de overheid heel wat participatieve geïnstitutionaliseerde als niet-geïnstitutionaliseerde instrumenten in de strijd kan werpen. De representativiteit van de instrumenten is een belangrijk criterium. Deze wordt hoofdzakelijk gemeten aan de hand van de aanwezigheid van burgers bij een bepaalde 'politieke' participatiemethode. Persoonskenmerken blijken daar een sterk voorspellende waarde te hebben of mensen wel dan niet participeren. Dit onderscheid lijkt weg te vallen als ook civiele participatie in rekening wordt gebracht. Tot slot hebben we de eerder procesmatige onderzoeken. Van daaruit leren we dat er geen blauwdruk is van een succesvol participatietraject – werken op maat blijkt het motto te zijn. Verder spelen participatieprocessen zich niet af in een vacuüm en is het nodig om ook aandacht te hebben voor de beïnvloedende institutionele randfactoren.

2. Wat we willen weten....

We hebben een overzicht gegeven van wat we weten over lokale participatie. In het tweede deel van deze paper gaan we in op wat we nog willen weten daaromtrent. We overlopen daarom de drie fundamentele stromingen en gaan na waar er zich nog hiaten bevinden.

2.1. Normatieve onderzoeken

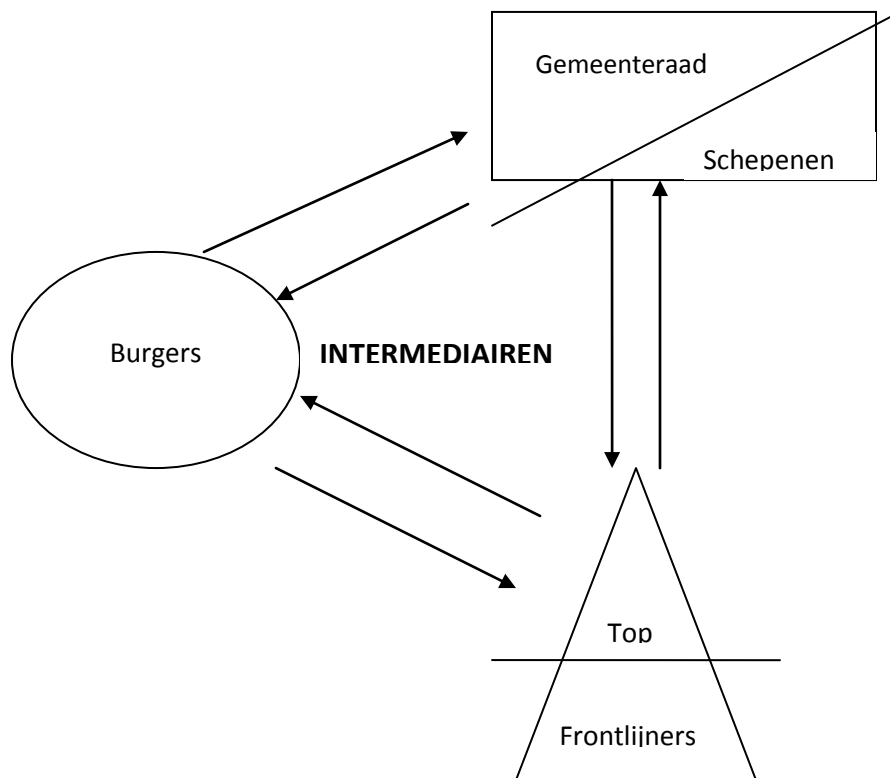
Uit de normatieve literaturen leren we dat de betrokken actoren(politici, ambtenaren en burgers) in participatieve processen een andere rol moeten aannemen en soms verschillende rollen terzelfder tijd opnemen⁹.

---

⁹ In sommige bestuurskundige literatuur lijkt het of de rolverandering van de betrokken actoren vanzelf gaat. Optimisten gaan ervan uit dat de rolverdeling tussen overheid en burgers al veranderd is. In die variant verklaart de rolverandering de opkomst van interactief beleid, procesmanagement en aanverwante nieuwe sturingsvormen en democratische vernieuwingen. Deze auteurs gaan ervan uit dat de overheden geen keuze hebben: de nieuwe rolverdeling vereist aanpassing in hun werkwijze (Teisman 2002, Hajer et al. 2004). Interactief beleid verschijnt dan als een logische ontwikkeling. Deze visie gaat trouwens mee op met de auteurs die stellen dat interactief beleid geen trendbreuk is, maar een logische evolutie. In deze optimistische variant wordt een goed einde aan een interactief proces vooral in de weg gestaan door de oude rollenstelsels- bestuurders, ambtenaren, politici die moeite hebben om zich aan te passen in hun nieuwe interactieve rol (De Bruijn 1998). Een andere stroming in de bestuurskunde ziet het eerder pessimistisch in. Ze wijzen erop dat de rolverandering niet kan plaatsvinden aangezien er machtsongelijkheid tussen de actoren is (machteloze burgers versus machthebbers). Deze laatste hebben een enorme invloed op het interactieve beleidsvormingsproces (Hartman 1998).

De empirische onderbouw daarvoor is echter nog relatief gering. Een aantal auteurs suggereren (onder andere De Graaf 2009) dat vooral de frontlijnambtenaren van doorslaggevend belang zijn voor het welslagen van trajecten. Verder valt het ons op dat in de besproken onderzoeken het 'bestuur' meestal over één kam wordt geschoren: in ons onderzoek willen we dit anders aanpakken door zowel oog te hebben voor de frontlijners, als voor de zogenaamde back-office ambtenaren alsook door een onderscheid te maken tussen politici: gemeenteraadsleden en schepenen (Edwards 2001). Ten derde willen we ook expliciet aandacht geven aan de 'verhoudingen' tussen de actoren. Verschillende auteurs geven aan dat de verhoudingen tussen sleutelfiguren essentieel is voor de goede voortgang van een participatieproces (onder andere Pröpper en Steenbeek 1999, Lowndes 2006). Echter, ook hier ontbreekt een empirische onderbouw.

Onderstaande figuur visualiseert onze onderzoeksfocus:

2.2. Instrumentele onderzoeken

Een bestuur zet meestal meerdere participatie-instrumenten in. Er wordt dus meerdere instrumenten ingezet rond een bepaald thema (rond mobiliteit, rond stadsvernieuwingsprojecten, ...). Het spreekt voor zich dat deze instrumenten ook een verschillend bereik en een ander soort publiek aanspreken. Meestal worden de instrumenten los van elkaar onderzocht en besproken. Verder worden ze meestal ook zeer 'ad hoc' onderzocht. Nochtans kunnen instrumenten ook ingrijpende wijzigingen ondergaan (een hoorzitting kan bijvoorbeeld van een louter informatief instrument evolueren naar een plaats

van duchtig debat). We gaan dus vanuit een andere focus kijken naar wat er allemaal gebeurt in deze participatieprocessen. Tot slot worden in de onderzoeken ofwel de politieke participatiekanalen ofwel de civiele participatiekanalen onderzocht. Zelden worden beide vormen in hun samenhang onderzocht. Nochtans gaan zowel overheid als burgers instrumenten inzetten (petitie vanuit de burgers, oprichten van actiecomités,...). Beiden beïnvloeden elkaar dan ook. In ons onderzoek willen we zowel die politieke als civiele initiatieven, opgezet rond een bepaald thema in kaart brengen. Het is en blijft immers een interessante vaststelling dat in het brede kader van activiteiten veel mensen actief blijken te zijn (Dekker 2006). Daarenboven wijst onderzoek erop dat participatie in civiele activiteiten aanleiding geeft tot politieke participatie in meer formele structuren (adviesraad, hoorzitting, ...). Civiele participatie heeft dus de functie van een 'school of democracy' (Warren 2001).

2.3. Procesonderzoeken

Omtrent het procesonderzoek zijn er, naast het in kaart brengen van het proces, een drietal zaken die onze bijzondere interesse wegdragen.

Eerst en vooral, een participatieproces ontstaat niet 'zomaar'. We hebben reeds gewezen op het verschil tussen de normatieve en instrumentele invulling waarom een bestuur 'kiest' voor participatie. Ook in de meer empirische literatuur gaat men ervan uit dat de triggers er effectief toe doen. Wagenaar (2005) wijst erop dat de triggers voor lokale participatie van cruciaal belang zijn voor het verdere verloop van het participatieproces. Hij wijst ons er dus op dat enkel 'het participatieproces as such' onderzoeken onvoldoende is. Wagenaar stelt dat lokale participatie ontstaat omwille van drie mogelijke factoren: (1) dramatisch tekortschieten van het openbaar bestuur, (2) burgers die worden gemobiliseerd omdat ze geconfronteerd worden met voor hen negatieve gevolgen, (3) op initiatief van het lokaal bestuur zelf. Hij acht deze aanleiding cruciaal voor de verwachtingen die de verschillende betrokkenen hebben ten aanzien van het experiment burgerbestuur, voor de mate waarin ze gemotiveerd zijn om te participeren, voor de reikwijdte en doelstellingen van de participatie en voor de manier waarop succes en falen van het experiment worden gedefinieerd. Vandaar dat ook de triggers moeten worden meegenomen in ons verhaal.

Ten tweede is de theorieopbouw omtrent procesmanagement en de rol van ambtenaren vooral gebaseerd op Nederlands onderzoek. Het is een zeer instrumentele en rationele benadering die laat doorschemeren dat een participatief proces 'goed verloopt' wanneer de planning en het verloop goed is voorbereid, geïmplementeerd en opgevolgd. Echter, in de realiteit is het zo dat het verloop van heel wat processen onvoorspelbaar zijn en onderhevig aan heel wat beïnvloedende factoren. We hebben dit voorlopig aangeduid met het begrip 'instituties'. Instituties zijn spelregels die het gedrag van de lokale actoren (verkozenen, ambtenaren, gemeenschapsleiders, activisten van drukingsgroepen en individuele burgers) bepalen door bepaalde actiemogelijkheden (hier: politieke en civiele participatie-initiatieven) meer of minder mogelijk/aantrekkelijk te maken. Op basis van een uitgebreide literatuuranalyse (Dezeure et al. 2008) hebben we deze instituties ingedeeld in twee grote categorieën: individuele factoren en sociologische factoren¹⁰. Aangezien het een bestuurlijk onderzoek is, hebben we de

---

¹⁰ De eerste stroming omvat de traditionele studies, in hoofdzaak uit de Verenigde Staten. Deze spitsen zich toe op het verband tussen psychologische kenmerken (zoals motivatie, attitudes, percepties, intenties, ...) en participatie enerzijds, en anderzijds op de

sociologische factoren onderverdeeld in (1) politiek, (2) ambtelijk en (3) burgers. De politieke variabelen die het participatieproces beïnvloeden zijn: coalitiewissels, openheid van politici ten opzichte van participatie (cultuur) ('local government perspectives'), de partijkleur, 'eigenaarschapsgevoel' van politici ten opzichte van participatie, competitie tussen verschillende partijen, het budget dat ze ter beschikking hebben, beslissingsbevoegdheid, organisatie van de politieke partij en de relatie met het centrale niveau. Met ambtelijke variabelen denken we aan de vrijheid/autonomie van de ambtenaar, de aanwezige partnerships met de private sector, de visie van de ambtenaar op de burger/participatie, de grootte van het ambtelijke apparaat en het ownershipsgevoel van de ambtenaar ten aanzien van participatie. Variabelen die de burger beïnvloeden om wel dan niet te participeren, zijn de volgende: het wel/niet bestaan van een middenveld, de aantrekkelijkheid van het beleidsveld, het ownershipsgevoel van de burger, de eventuele incentieven om te participeren, en de houding van de burger ten aanzien van de participatieprocessen (citizens' perspectives).

Uit de internationale literatuuranalyse valt tot slot ook op dat heel wat onderzoeken 'ophouden' bij het beschrijven van het instrument of het proces. Bij het opzetten van participatieprocessen wordt reeds lang de vraag gesteld naar de feitelijke doelbereiking en effectiviteit van uiteenlopende projecten, processen en instrumenten (Rosener 1978). Het beeld dat naar voren komt uit de internationale literatuurstudie is er één van versnippering van het onderzoek dat plaatsvindt naar al deze experimenten, pilots en proefprojecten. Nochtans wordt in de normatieve literatuur heel wat positieve effecten toegedicht aan participatie (draagvlak, beleidsverruiming...). Door deze versnippering wordt het lastig om op basis van een vergelijking tussen steden te komen tot het identificeren van 'best practices'. In de tweede plaats valt op dat veel onderzoek gericht is op het in kaart brengen van het invoeringsproces en een gevalbeschrijving van het in een bepaalde stad of buurt gevoerde beleid. Een analyse van de werkzaamheid van het beleid, laat staan een vergelijkend onderzoek, blijft als regel achterwege. In ons onderzoek willen we daaraan tegemoet komen.

2.4. Samenvatting

Onderstaande tabel vat de eerste twee delen van de paper samen:

	Wat we weten	Wat we willen weten
Normatief	Participatie maakt deel uit van een evolutie	
	Participatie impliceert rolwijzigingen	Welke rollen nemen sleutelactoren op? Wat zijn de verhoudingen tussen actoren? Zit er evolutie in de verhoudingen?
	Triggers om tot participatie	

---

barrières naar participatie, waarbij er aandacht gaat naar kenmerken van het individu en van zijn onmiddellijke omgeving. De tweede stroming bekijkt het eerder vanuit een sociologisch perspectief: men gaat na hoe demografische, technologische, economische en culturele factoren op macroniveau een impact hebben op de participatie van burgers. Deze benadering bekritiseert de traditionele studies om hun te individualistische karakter en benadrukt dat de participatie van individuen niet los gezien kan worden van de sociale en institutionele context waarin dit plaatsvindt.

	over te gaan (instrumenteel versus democratisch)	
Instrumenteel	Types/soorten van instrumenten	Welke instrumenten worden ingezet om 'participatief' te zijn zowel door overheid als door burgers?
	Ad hoc	Hoe evolueren die instrumenten doorheen het proces?
Proces	Werken op maat	Hoe krijgt het participatieproces vorm?
	Institutionele randvoorwaarden	Welke factoren spelen een rol in Vlaamse participatieprocessen?
		Wat zijn de resultaten van het participatieproces?

3. Hoe we dit willen te weten komen...

De kloof tussen wat 'we weten' en wat 'we willen weten', dient dus gedicht te worden. We denken dit te doen door 'anders te kijken' naar participatie. Anders kijken impliceert dan ook onderzoeksmatig anders omgaan met het concept. Op basis van de bevindingen uit de literatuur hebben we een definitie ontwikkeld. We benaderen 'participatie op lokaal niveau' als een participatie-arrangement. Een participatie-arrangement definiëren we als het geheel van organisatievormen, instrumenten en processen omtrent participatie rond een zeker thema, en daarmee verweven de verschillende posities en rollen van en verhoudingen tussen sleutelactoren (politici, ambtenaren en de georganiseerde/individuele burgers). Een participatie-arrangement speelt zich niet af in een vacuüm, maar wordt beïnvloed door zowel politieke, ambtelijke als burgerlijke instituties.

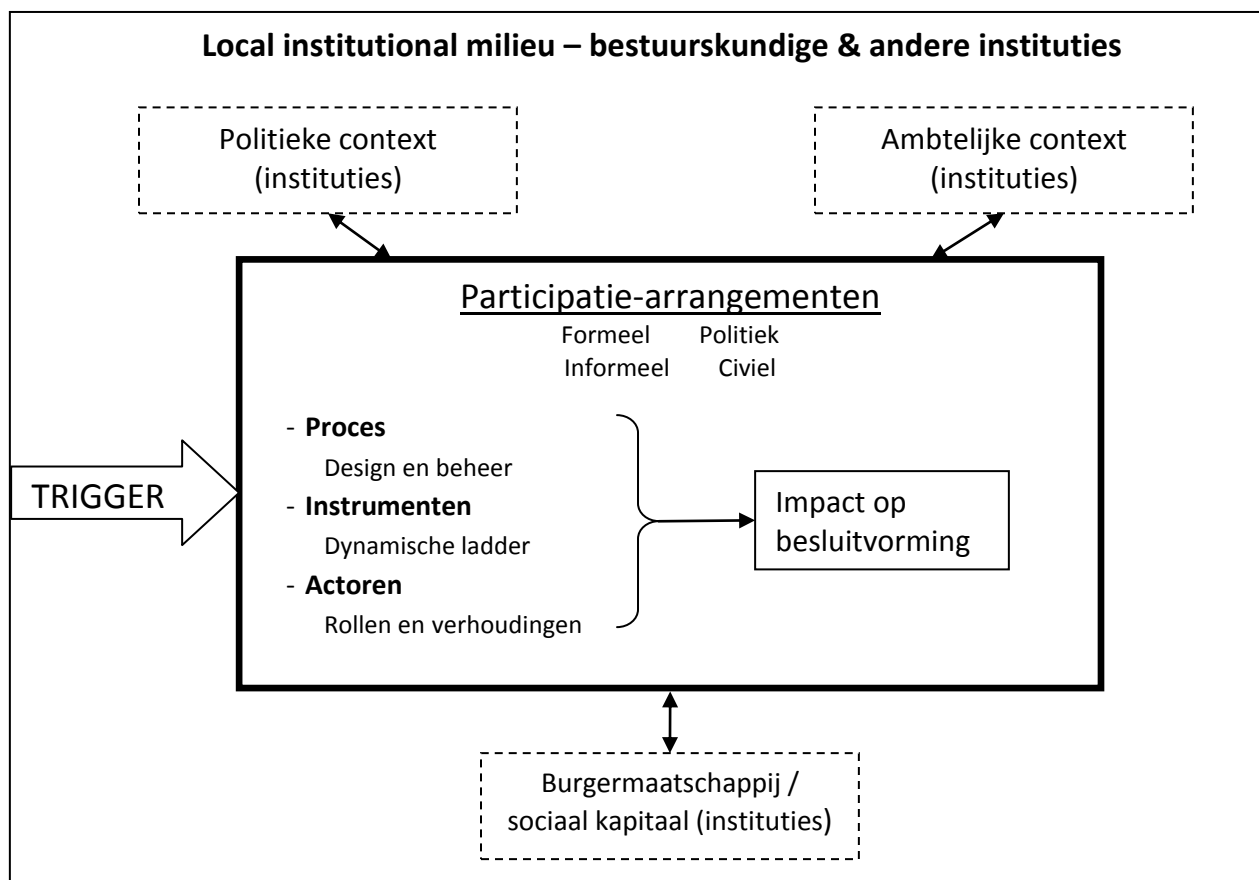
Deze definitie vraagt om verdere uitdieping. Naar wat gaan we precies kijken in de stad¹¹? We hebben hierboven reeds het begrip 'instituties' grotendeels verklaard. Ook een participatie-arrangement kan gezien worden als een soort van 'institutie'. Eerst en vooral is het arrangement waar we naar kijken opgezet door het bestuur maar tegelijk oefent het arrangement ook druk uit op zijn omgeving. "Institutions have a double life: they are both human products and social forces in their own right" (Grafstein 1998, 577-578). Dat impliceert dat actoren in hun handelingsmogelijkheden worden geconditioneerd door gegeven structuren, maar omgekeerd bewerken de actoren deze structuren door hun interactie (Godfroij 1981, Lowndes 2006). Actoren en systemen moeten dus in hun wisselwerking worden bestudeerd. Ten tweede heeft het begrip 'arrangement' zowel een formeel ('rules-in-form') als een informeel aspect ('rules-in-use'). Een arrangement is niet de som van formele institutionele karakteristieken maar er zijn ook informele arrangementen. In tegenstelling tot formele regels, zijn informele regels niet

¹¹ Ondertussen is er een onderzoeksrapport verschenen (Dezeure et al. 2009) die een overzicht geeft van de participatie-arrangementen in Gent van 1977 tot 2009. Op basis van een uitgebreide documentenanalyse en op basis van interviews hebben we zoveel mogelijk arrangementen 'achterhaald'. Enkele resultaten: (1) sterke toename van het aantal arrangementen, (2) sterke toename van het aantal frontlijnambtenaren (professionalisering van de arrangementen), (3) Geringe tot geen rol van de raad in participatie-arrangementen.

bewust gecreëerd of gespecificeerd maar maken ze deel uit van de dagelijkse actie. Di Gaetano & Klemanski (1999) spreken van 'modes of governance'. Deze 'modes of governance' in arrangementen bepalen in grote mate hoe een arrangement loopt (voor concretisering, Strom 2003). Ten derde, ondanks het feit dat arrangementen tot op grote mate 'man made' zijn, tonen ze een zekere stabiliteit en legitimiteit doorheen de tijd (cfr. padafhankelijkheid) – dit zorgt ook dat het arrangement een impact heeft op de besluitvorming. Deze drie kenmerken van het arrangement vormen voor ons de leidraad van de centrale onderzoeksvragen.

Ter illustratie: In het ruimtelijk structuurplan¹² staat dat stad Gent werk wil maken van stadsvernieuwing. Men gaat wijkgericht te werk. Er worden drie wijken geselecteerd waar er stadsvernieuwingprojecten worden opgezet door het bestuur. Het bestuur gaat een participatief traject uittekenen (politieke participatie-instrumenten inzetten) en gaat tal van ambtenaren inzetten om dit traject in goede banen te leiden. Burgers gaan echter ook zelf initiatieven opzetten of eventueel hun ongenoegen laten blijken (civiele participatie). Het stadsvernieuwingproject is in onze definitie dan het participatie-arrangement. Van dit stadsvernieuwingproject gaan we de context na (instituten), het doorlopen proces, de ingezette instrumenten en de betrokken actoren. We brengen zowel het politieke als civiele luik in beeld en we hebben oog voor het onderscheid tussen het 'formele stadsverhaal' (rules-in-form) en het 'reële gebeuren' (rules-in-use).

Visualisering van het begrip 'participatie-arrangement':

¹² Met het Ruimtelijk Structuurplan Gent trekt de Stad Gent de krijtlijnen hoe in de toekomst wordt omgesprongen met de ruimte in de stad. Het Ruimtelijk Structuurplan Gent werd definitief goedgekeurd door minister Van Mechelen op 9 april 2003.

Ons onderzoek heeft verschillende doelen. Het eerste doel is beschrijvend. Eerst en vooral willen we van elk onderzocht arrangement het verloop en de context beschrijven. Met het verloop doelen we op de trigger, het proces, de ingezette instrumenten & de betrokken actoren, en de impact op de besluitvorming. Met context doelen we op de institutionele randfactoren: politieke context, ambtelijke context en burgermaatschappij. De beschrijving gebeurt aan de hand van de (officiële) documenten zowel vanuit het bestuur als vanuit de burgermaatschappij. Deze officiële documenten worden aangevuld met interviews met betrokkenen. Zo krijgen we niet enkel zicht op de formele kant van het verhaal, maar krijgen we ook zicht op de zogenaamde 'rules-in-use' (Lowndes 2006). Concreet verzamelen we alle documentatie omtrent een case. Daarnaast doen we, per case, een tiental interviews met betrokken politici, ambtenaren en burgers (afhankelijk van de informatie). De vragen zijn louter informatief – er gebeurt geen echte selectie van respondenten (sneeuwbalgewijs – een respondent duidt een aantal mogelijke respondenten aan. Bij de impact focussen we op de inhoudelijke beleidsresultaten ten gevolge van het participatie-arrangement en gaan na in hoeverre deze vertaald zijn naar het beleid toe en waarom. We realiseren ons dat dit slechts één specifieke manier is om de contributies van participatie aan het lokaal beleid en de stadsorganisatie te meten. De bijdrage van arrangementen kan heel wat 'verder' gaan: meer sociale cohesie, nieuwe interactiewijzen, nieuwe samenwerkingsverbanden/allianties, creëren van draagvlak, kennisproductie... Echter, burgers lijken vooral geïnteresseerd in de concrete resultaten van hun inbreng (Edelenbos 2005) en vandaar dat we dit in ons onderzoek als graadmeter nemen om de impact van het arrangement na te gaan.

Een tweede doel is eerder verklarend. In participatie-arrangementen nemen verschillende actoren een rol op die doorheen het proces kan wijzigen. Het spreekt voor zich dat ook de interactie en onderlinge verhoudingen tussen de verschillende actoren aan veranderingen (en dus ook wel spanningen) onderhevig zijn. Wat zijn de rollen van de sleutelactoren en hoe kunnen we de verhoudingen tussen hen beschrijven? Is er een evolutie merkbaar? Voor de roltypologieën baseren we ons op de rolomschrijvingen van ambtenaren die er reeds bestaan (wel niet specifiek over hun rol in participatieve processen, daar ontbreekt de literatuur nog). De verhoudingen worden onderzocht op drie niveaus (Pröpper & Steenbeek): (1) Structureel niveau: de verschillende partners hebben elkaar nodig en er bestaat al een samenwerkingsstructuur, (2) Cultureel niveau: bestaan van een gemeenschappelijke zin- of betekenisgeving en normen en waarden. Belangentegenstellingen zijn overbrugbaar en geen van de partijen stelt zich dogmatisch op en (3) Persoonlijk niveau: de verhoudingen tussen de partijen onderling zijn werkbaar. Deze roltypologieën van en tussen de sleutelactoren worden achterhaald via de interviews maar ook via een gestandaardiseerde vragenlijst bij de betrokken ambtenaren en politici. Er worden, via persoonlijke interviews ook burgers betrokken bij het onderzoek – zij het dat de focus daar iets minder op ligt.

Tot slot willen we ook een meer fundamentele richting uit door na te gaan hoe Vlaamse lokale besturen het begrip 'participatie' invulling geven. We hebben er reeds een aantal keer op gewezen dat het begrip 'participatie' niet eenzijdig wordt gehanteerd in de lokale context. Het begrip 'participatie' is een onduidelijk begrip. Binnen de overheidscontext wordt de term burgerparticipatie bijvoorbeeld gebruikt voor vormen van participatie die variëren van het zelf beschikbaar stellen van informatie tot het initiatiefrecht van burgers; van het beslissen over bloembakken tot het beschikbaar stellen van een wijkbudget. De onduidelijkheid rond wat burgerparticipatie nu precies is, zorgt voor begripsverwarring en het aanvoeren van argumenten horend bij de ene vorm van burgerparticipatie voor de andere. Bovendien maakt de verwarring

waar burgerparticipatie nu precies over gaat het minder waarschijnlijk dat er een gericht en coherent stadsbreed burgerparticipatiebeleid tot stand kan komen. Daarom is het belangrijk om te achterhalen welke betekenis nu in de praktijk (door ambtenaren, en politici) aan burgerparticipatie wordt gegeven. Op basis van interviews en een gestandaardiseerde vragenlijst hopen we dit dan ook te achterhalen.

4. Een vooruitblik

Het onderzoeksdesign waarvan we in dit onderzoek gebruik zullen maken, is de vergelijkende casestudy. Een casestudy is gericht op het ‘begrijpen’ van de case in haar complexiteit en in interactie met haar omgeving. De werking van arrangementen, de verschillende rolopvattingen, ...worden achterhaald met behulp van een analyse van het feitelijke en wenselijke verloop van participatie-arrangementen (en daarmee verbonden dus ook de rollen en verhoudingen van sleutelactoren). Drie participatie-arrangementen in Gent worden geselecteerd voor verder onderzoek. We opteren er immers voor om de institutionele randfactoren zo stabiel mogelijk te houden en de focus te leggen op de werking van arrangementen en de rollen van sleutelactoren daarin. Door te focussen op één stad blijft de context van de cases grotendeels vergelijkbaar. Ook pragmatische redenen spelen een rol: We hebben reeds heel wat data omtrent Gent verzameld en er zijn reeds heel wat contacten met – vooral- ambtenaren en het middenveld.

Op basis van documentenanalyse en interviews hebben we reeds een overzicht van de participatie-arrangementen in Gent vanaf 1977 (voor het volledige overzicht, zie Dezeure et al. 2009). Uit dit overzicht van participatie-arrangementen hebben we er drie geselecteerd voor verder onderzoek. De definitie van het concept ‘participatie-arrangement’ dient als inspiratie om onze cases te selecteren. Op basis van de definitie trachten we deze cases te selecteren waar er een duidelijke interactie tussen de sleutelactoren plaatsvindt (dimensie 1: interactiedimensie). Daarnaast benadrukt de definitie van participatie-arrangementen ook de rol van de sleutelactoren (Dimensie 2: identiteitsdimensie). Vandaar dat we cases selecteren waar zowel ambtenaren als politici duidelijk aanwezig zijn. Op basis van de interviews hebben we de verschillende arrangementen ingedeeld in het kwadrant.

Onderstaande tabel geeft de twee dimensies en de invulling weer:

DIMENSIE 1: INTENSITEIT				
DIMENSIE 2:		Informatie	Consultatie	Participatie
IDENTITEIT	Nadruk op politici			Stadsdebat Gent Over Morgen/Gent 2020 Herwaarderingsgebieden
	Nadruk op ambtenaren	Wijk aan zet GGW Informatie-bureau Activiteiten	Hoorzittingen Informatie-vergaderingen Wijkplatforms Deeladviesraden	Activiteiten in het kader van Gebiedsgerichte Werking Wijk aan Zet Projecten in het kader van vfik/sif

		van de Dienst Voorlichting (Gent Info, stadstelevisie)	Wijk aan zet GGW Adviesraden	Opmaak van de beleidsplannen (etnisch cultureel, jeugdbeleid, LSB)
	Sterke wisselwerking	Activiteiten in het kader van de stadsvernieuwingsprojecten	Activiteiten in het kader van de stadsvernieuwingsprojecten	Activiteiten in het kader van de stadsvernieuwingsprojecten <ul style="list-style-type: none"> - Brugse Poort - Rabot - Ledeberg Stuurgroepen HWG

Op basis van deze verschillende afwegingen kiezen we ervoor om de drie grote stadsprojecten in Gent te benaderen: Zuurstof voor de Brugse Poort, Bruggen naar Rabot en Ledeberg leeft!. De dataverzameling voor deze cases is volop aan de gang.

Referenties

- De Jong, M. (1997). Grootmeesters van de sociologie. Boom: Boom Onderwijs. 401 p.
- Dearlove, J. (1973). The Politics of Policy in Local Government. London and New York: Cambridge University Press. 287 p.
- Denters, S. (2001). Achtergrondstudie stedelijk burgerschap. Twente: Universiteit Twente. 42 p.
- De Rynck, F. & Dezeure, K. (2009). Burgerparticipatie in Vlaamse steden. Naar een innoverend participatiebeleid. Brugge: Vanden Broele.
- Dezeure, K., De Rynck, F., Steyvers, K. & Reynaert, H. (2008). Internationaal vergelijkende literatuurstudie naar lokale participatie. Gent: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. 141 p.
- Dezeure, K., Van Assche, J., De Rynck, F., Reynaert, H., Wayenberg, E. i.s.m. Steyvers, K. & Ackaert, J. (2009). Burgerparticipatie in Gent. Een overzicht van de evolutie van participatie-arrangementen (1977-2009). Gent: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. 158 p.
- Dezeure, K., De Rynck, F., Reynaert, H. i.s.m. Wayenberg, E., Steyvers, K. & Ackaert, J. (2010). Participatie in de stadsorganisatie. Een stand van zaken. Gent: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. 93 p.
- Dezeure, K. & De Rynck, F. (2010). To be or not to be? De rol van raadsleden in participatieve processen. In: Hoe je als burger tot het beleid bijdraagt. Tiel: Lannoo.
- Edelenbos, J. en Monnikhof, R., (1998). Naar een hybride democratie? Spanningen tussen interactieve beleidsvorming en het vertegenwoordigende stelsel. In: Edelenbos, J. en Monnikhof R. (Eds) Spanning in interactie. Een analyse van interactief beleid in lokale democratie, Amsterdam, Instituut voor Publiek en Politiek, 29.
- Edelenbos, J., Monnikhof R. (red.) (1998). Spanning in interactie. Een analyse van interactief beleid in lokale democratie, Amsterdam, Instituut voor Publiek en Politiek.
- Edelenbos, J & Monnikhof, R. (Eds.). (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming*. Utrecht: Lemma B.V.
- Edwards, A. (2001). Interactieve beleidsvorming en de instituties van het lokaal bestuur. In: Edelenbos, J. & Monnikhof, R. (eds). Lokale interactieve beleidsvorming. Utrecht: Lemma. Pp. 117-142.
- Hendriks, F., & Tops, P.W. (2001). Interactieve beleidsvorming en betekenisverlening: Interpretaties van een pluriforme praktijk. Burger en Maatschappij: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij, 28(2): 106-119.
- Hendriks, F. & P.W. Tops (2001). Interactieve beleidsvorming en betekenisverlening, in: Beleid en Maatschappij, 2001 (a) , nr. 2, p. 106-119.
- Kalk, E. en De Rynck, F. (2003). Burgerbetrokkenheid en bewonersparticipatie in de Vlaamse steden, In: De Rynck, F. (Eds.), Voorstudies - Witboek Stedenbeleid: De eeuw van de stad. Over stadsrepublieken en rastersteden, Project Stedenbeleid, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 453-479.
- Klijn, E. & Koppenjan, J. (1999). De politiek en de interactieve besluitvorming: Van institutionele spelbreker naar spelbepaler. *Beleidswetenschap* 13: 47- 68.
- Klijn, E. & Koppenjan, J. (2000). Politicians and interactive decision-making: institutional spoilsport or playmakers, *Public Administration*, 78(2), pp. 365-378.

Loyens, K. & Van de Walle, S. (2006). Methoden en technieken van burgerparticipatie. Strategieën voor betrokkenheid van burgers bij het federaal plan duurzame ontwikkeling. Leuven: Instituut voor de Overheid.

Lowndes, V., Pratchett, L., & Stoker, G. (2001). Trends in public participation: part 1 - local government perspectives. *Public Administration*, 79(1): 205-222.

Lowndes, V., Pratchett, L. & Stoker, G. (2001). Trends in public participation: part 2 – Citizens' perspectives, *Public Administration*, 79(2): 445-455.

Motivaction (2006). Basisrapport Burgerschapstijlen 2006. Amsterdam: Motivaction. 15 p.

Pröpper, I. & Steenbeek, D. (1999). De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders. Bussum: Coutinho. 205 p.

Scharpf, F. (1997). Games, real actors, play, actor-centered institutionalism in policy science. Colorado: Boulder.

Tonkens et al. (2007). Burgerschap en binding: de vitaliteit van microkosmopolisme. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Van Asselt et al. (2001). Building blocks for participation in integrated assesment: a review of participatory methodes. Maastricht, International Centre for Integrative Studies.

Vandenbrink, G. (2001). Mondiger of moeilijker? Een studie naar de politieke habitus van hedendaagse burgers. Den Haag: SdU Uitgevers. 208 p.

Van Gunsteren, H. (2002). Vier concepties van burgerschap. In: Simonis, J., Hemerijck, A., Lehning, P. (red.), De staat van de burger. Beschouwingen over hedendaags burgerschap. Boom, Meppel, 44-61.

Van de Peppel, R. & Prummel, M. (2000). De selectiviteit van interactief beleid. *Bestuurskunde*. 9(1): 15-24.

Van der Arend, S. (2007). Pleitbezorgers, procesmanagers en participanten. Interactief beleid en de rolverdeling tussen overheid en burgers in de Nederlandse democratie. Delft: Eburon. 348 p.

Verhoeven, S. et al. (2008). Het burger-ei. Perspectieven op lokale burgerparticipatie. Brussel: Socius. 178 p.

Verlet, D., Reynaert, H. (2004). De participerende burger op lokaal vlak in Gent, Brugge en Antwerpen. *Burger bestuur & beleid*. 3: 237-256.

Wagenaar, H., (2005). Stadswijken, complexiteit en burgerbestuur, *Vlugschrift nr. 5*, XPIN, 85 p.

Warren, M.E. (2001). Democracy and Association. Princeton, NJ: Princeton University Press.